

УДК 339.98

Н. В. Резнікова,

д. е. н., доцент, доцент кафедри світового господарства та міжнародних економічних відносин, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

О. А. Іващенко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Національна академія статистики, обліку і аудиту

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЯВИ НЕОЗАЛЕЖНОСТІ: РИЗИКИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРОТИРІЧ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

N. Reznikova,

Doctor of Economics, Associate Professor at the Chair of World Economy and International Economic Relations of Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv

O. Ivashchenko,

PhD (Econ.), associate Professor of the Department of management of foreign trade activities of The national Academy of statistics, accounting and audit

INTEGRATION MANIFESTATIONS OF NEO-DEPENDENCE: RISKS OF REGIONAL INTERDEPENDENCE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION CONTROVERSIES

Наведено класифікацію інтеграційних проявів неозалежності. Проаналізовано деструктивні наслідки регіональної спорідненості країн. Фрагментацію й глокалізацію розглянуто як новітній феномен неозалежності. Дезінтеграцію запропоновано розглядати як заключну стадію інтеграційного процесу.

A classification of integration manifestations of neo-dependence is given. Destructive consequences of linkages between countries within a region are analyzed. Fragmentation and glocalization are interpreted as a novel phenomenon of neo-dependence. Disintegration is proposed to be interpreted as the final phase of integration process.

Ключові слова: глобалізація, неозалежність, інтеграція, економічна взаємозалежність, регіоналізм, дезінтеграція, фрагментація, глокалізація.

Keywords: globalization, integration, economic interdependence, regionalism, disintegration, fragmentation, glocalization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ
У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ
ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ
ЗАВДАННЯМИ

Регіоналізація базується на реальній інтеграції товарних, фінансових і валютних ринків країн одного географічного регіону з приблизно схожими виробничими і фінансовими структурами і достатньо високим ступенем стійкості фінансових систем. Таким чином, з одного боку, регіоналізація виступає важливою складовою загально-го процесу глобалізації, а з іншого — виражає специфічні інтереси більш тісно інтегрованих учасників регіональних об'єднань, що прагнуть рухатись у напрямі валютної і фінансової стабільності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ
І ПУБЛІКАЦІЙ

Д. Лук'яненко інтерпретував глобальну інтеграцію як можливий результат еволюції стадій інтеграційного про-

цесу [1]. А. Філіпенко глибоко аналізував трансформацію концепцій міжнародної економічної інтеграції на початку XXI століття [2]. О. Алейнікова досліджувала міжнародну економічну інтеграцію як процес наднаціонального регулювання сфери економічних відносин [3]. Дослідження О. Білоруса [4], З. Луцишин [5], А. Поручника [6], С. Радзієвська [7], Ю. Пахомова [8] містить погляди на міжнародну інтеграцію як на об'єктивний процес, що базується на міжнародному поділі праці, відбувається у контексті глобалізації і сприяє трансформації національних господарств у частини утворених шляхом їх об'єднання регіональних міжнародних угруповань, які стають основними ланками глобальної системи світового господарства. Проте, незважаючи на значний науковий доробок зі зазначеної проблематики, модифікація форм як регіональної, так й інтеграційної співпраці країн, що супроводжує третю хвилю глобалізації, вимагає подальшого наукового вивчення і становить завдання дослідження.

Таблиця 1. Протириччя глобалізації в структурі проблемних блоків

Проблеми глобалізації	Протириччя глобалізації
1. Свобода (нерегульованість) світових фінансових ринків	Матеріальність активів - нематеріальність прав на активи
2. Новий характер світової конкуренції	Залежність - відособленість Конкуренція - кооперація Ринкові чинники - неринкові чинники
3. Посилення майнової нерівності усередині країн	Людина як споживач - людина як найнятий робітник Ринкові чинники - неринкові чинники
4. Ріст диференціації в рівнях розвитку національних економік	Залежність - відособленість Людина як споживач - людина як найнятий робітник
5. Розвиток процесів регіоналізації і локалізації	Залежність - відособленість Конкуренція - кооперація Регулювання - дерегулювання
6. Трансформація функцій держави	Залежність - обособленість Конкуренція регулювання - кооперація дерегулювання

Джерело: [10].

Таблиця 2. Типові форми дезінтеграції

	Висока швидкість дезінтеграції	Низька швидкість дезінтеграції
Домінування дезінтеграції згори	Конфліктна дезінтеграція	Стагнуча дезінтеграція
Домінування дезінтеграції знизу	Шокова дезінтеграція	Дивергентна дезінтеграція

Джерело: [12].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Інтеграційні процеси зразка XXI століття демонструють співіснування стратегій не універсальної, а вибіркової, не тотальної, а дозованої інтеграції в економіці під суворим контролем суверенних національних урядів (східноазійська версія) зі стратегією пом'якшення вихідних принципів зближення і збагачення його форм на тлі розбудови наднаціональних інституцій (європейська версія).

Регіоналізм можна розглядати як кластер різних багатовимірних регіональних проектів співпраці, обмежених територією кордонів держав-членів. Що стосується функціонального навантаження інститутів, то якщо регіоналізм розбивається на окремі численні інституціалізовані проекти регіональної співпраці, це розмиває навіть межу між регіоналізмом та міжнародними режимами, а міжнародні режими інтерпретуються у вузькому сенсі, насамперед як статичні угоди про співпрацю. Такому глумаченню регіоналізму притаманний обмежений підхід до міжнародних відносин, оснований на "раціональному виборі", який придатний для застосування у цій частині теорії співпраці як точка відліку для аналізу причин, особливостей та наслідків інституціалізованої регіональної співпраці. Хоча це напевно не найбільш комплексний спосіб інтерпретації реальності, він все одно спрощує та дозволяє моделювати причинні зв'язки та ілюструвати тенденції на вищому рівні [9].

Стимул до міжнародної співпраці походить від структури міжнародної системи, співпраці, на якій вона основана, та проблем, пов'язаних із колективними діями. Останні основані на взаємозалежності, але за припущенням існує неореалістичне сприйняття міжнародної системи як такої, що структурована анархією та характеризується відсутністю будь-якого ієрархічного порядку або глобального механізму примусу. Виходячи з цього, держави мають необхідні засоби для егоїстичного переслідування своїх інтересів, аби забезпечити собі виживання та добробут.

Глобалізація вносить свої корективи в розвиток сектора виробництва, і серед нових його характеристик мож-

на виокремити: зміну структури товарного виробництва в бік зростаючої частки послуг у світовому ВВП; нові принципи міжнародного розподілу праці (внутрішньогалузевий характер обміну у сфері міжнародної торгівлі (обмін напівфабрикатами); посилення монополістичних і олігополістичних тенденцій на конкурентних ринках; різна швидкість руху чинників виробництва; ріст впливу неринкових чинників на конкурентоспроможність учасників глобального ринку. Проблеми і протириччя глобалізації актуалізують пошук нових форм міжкрайового співробітництва, що максимізуватимуть потенційні вигоди від патрнерства (табл. 1) [10].

Криза ринкового фундаменталізму, що супроводжується своєрідним ренесансом держави, розвиток процесів регіоналізації, модифікація існуючих інтеграційних ініціатив як відповідь на виклики зростаючої конкуренції на тлі усвідомлення ризиків реалізації дезінтеграційних сценаріїв особливо активізувались у XXI столітті, підкресливши динамічність змін як іманентну рису сучасності.

Як зазначає І. Гладій [11], сама регіоналізація глобальних процесів як способу реалізації потенцій глобальної економіки знайшла своє відображення в "парадоксі Нейсбітта", який, з одного боку, виділяє рух до політичної незалежності та самоуправління, з іншого — до формування економічних альянсів. Відповідно, дилема глобалізації виражається в тому, що чим багатші й міцніші внутрішні зв'язки суспільства, тим вища ступінь його економічної та соціальної консолідації; чим повніше реалізуються його внутрішні ресурси, тим успішніше воно здатне використовувати переваги інтеграційних зв'язків і адаптуватися до умов глобального ринку.

Наприклад, у діапазоні В. Добсона інтеграція постає як найбільш міцна форма міждержавної взаємодії, яка містить в собі загальну політику для всіх держав-учасниць. Втім, на нашу думку, незалежність демонструє розширення спектру Добсона хоча б на дві стадії — федералізація та дезінтеграція. Така інтерпретація феномена інтеграції демонструє, в який спосіб вона розміщується по відношенню до інших форм взаємодії, однак не обов'язково пояснює, як саме співробітництво перетворюється на інтеграцію. У цій структурі інтеграція протиставляється конфлікту, а незалежність посідає центральне місце. Однак у цьому аспекті дискусійним є розгляд конфлікту та інтеграції як рівнозначних варіантів взаємодії, яка є протиставленням сегрегації. Низький рівень мети інтеграції зазвичай відображає позитивну інтеграцію, яка охоплює формулювання загальної політики. Коментуючи подібний умовний розподіл інтеграції на два зазначені підвиди, вважаємо за необхідне зауважити, що складно уявити негативну інтеграцію без мінімальної кількості позитивних чинників, атому пропонуємо розглядати останню як змінну суміш обох типів вимірів. Сама по собі інтеграція — це безперервний процес зміни характеристик. Упродовж тривалого періоду поширеним був розгляд інтеграції лише з позицій "форми" і "процесу", однак варто зважати на те, що в межах інтеграційних процесів існують значні ЯКІСНІ стадії, суперечливі моменти, прискорення чи кризи, які, виходячи з логіки стадійного детермінізму, залишаються поза увагою. Таким чином, на нашу думку, фази стагнації та дезінтеграції не лише мають опинитися у дослідницькому ракурсі, але й розглядатися як заключні стадії інтеграційного процесу.

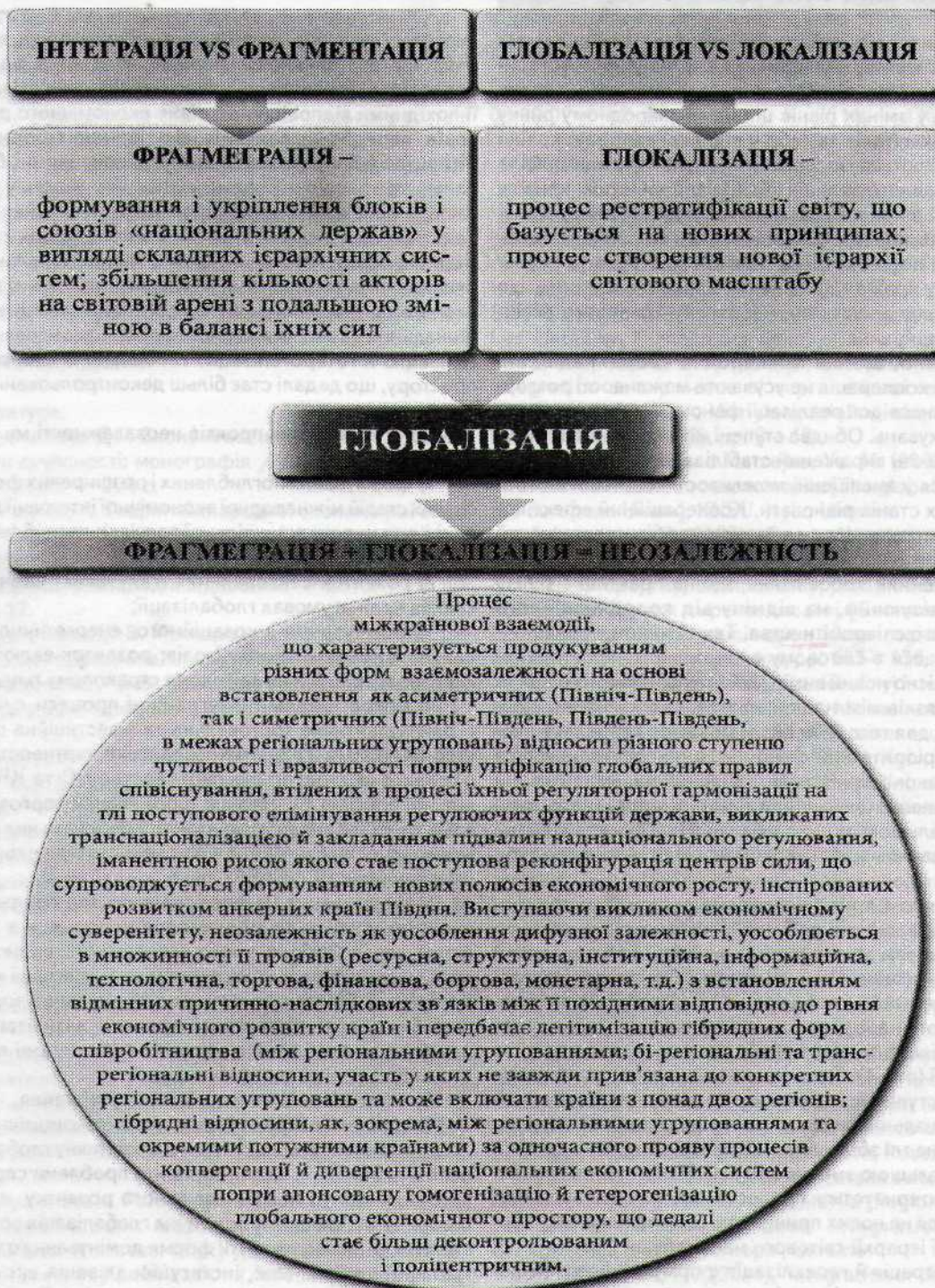

Рис. 1. Неозалежність як прояв фрагментації й глокалізації світової економіки

Джерело: [14].

У таблиці представлено чотири моделі дезінтеграції (типів форми) (табл. 2).

Конфліктна дезінтеграція. Особливість цієї моделі — поєднання доцентрових сил переважно на рівні взаємодії країн з вкрай високою швидкістю розпаду. В цьому випадку ініціатива для дезінтеграції знаходиться у політичній системі, тоді як економіка вимушена в тому або іншому випадку підлаштовуватися під дезінтеграційні процеси, що відбуваються. Шлях дезінтеграції виглядає таким чином: наростаючі протиріччя між державами в якийсь момент часу запускають ланцюг політичних конфліктів (звідси конфліктна модель), що призводить до ліквідації фор-

мальних інтеграційних структур; національні еліти вводять жорсткі протекціоністські заходи, що змушують приватні структури перебудовувати просторову організацію своєї діяльності, що призводить до фрагментації ринків. Можна говорити про три рушійні сили конфліктної дезінтеграції: про пробудження "сплячих інститутів" в умовах примусової інтеграції; про зміни переваг гравців під впливом самого процесу інтеграції, тобто інтеграція, що саморуйнується, і про прояв форс-мажорних факторів, передбачити які заздалегідь було неможливо [13].

Третя хвиля глобалізації продемонструвала деструктивні наслідки регіональної спорідненості країн, що про-

явилися у кризовому інфікуванні за кількома можливими сценаріями розвитку подій: вплив валютної/боргової кризи у межах регіону відображається у стрімкому падінні цін на акції, у змінах рівнів цін на міжнародному ринку позичкових капіталів та/або у впливі капіталу; країни регіону опиняються ізольованими від потоків капіталів та зазнають значного падіння обсягів виробництва; кризові події в одній з країн регіону не набувають міжнародних масштабів; міжнародні фінансові ринки старанно відособлюються від подій, котрі охоплюють торгівлю та реальний сектор у країнах, охоплених кризою або таких, що потенційно підпадають під небезпеку кризового регіонального поширення.

Прикметно, що ані міжнародна координація, ані міжнародна кооперація не усувають можливості розгортання криз внаслідок реалізації феномену самовідтворювальних очікувань. Обидва ступені міжнародного співробітництва мають виражений стабілізаційний ефект, який проявляється у зменшенні можливості встановлення багаторівневих станів рівноваги. Коопераційний ефект порівняно з координаційним ефектом має більш виражений характер, проте кооперація вимагає запровадження механізму взаємних зобов'язань, що на практиці є більш важко реалізуючим, на відміну від координаційного міжнародного співробітництва. Таким чином, трансформаційні процеси в світовому економічному просторі перейшли в якісно новий вимір, досягнувши такого рівня та глибини зв'язків між національними економіками, що є всі підстави для того, аби вести мову про глобальну економіку як пріоритетний феномен, що характеризується власними закономірностями, тенденціями, механізмами функціонування, збільшенням кількості акторів на світовій арені з подальшою зміною в балансі їхніх сил та відповідно формуванням нової економіко-політичної структури світу.

Таким чином, криза підкреслює деструктивну природу взаємозалежності і робить її спорідненою із канонічним сприйняттям залежності як руйнівної за походженням і продуктованими нею ефектами. При цьому інтеграція й фрагментація, глобалізація та локалізація як суперечливі, проте нерозривні тенденції розвитку міжнародної економіки формують нові процеси фрагментації та глобалізації (рис. 1). Так, якщо іманентною рисою фрагментації виступає формування і укріплення блоків і союзів "національних держав" у вигляді складних ієрархічних систем на тлі збільшення кількості акторів на світовій арені з подальшою зміною в балансі їхніх сил, то глобалізація характеризується процесом рестратифікації світу, що базується на нових принципах, що уможливорює створення нової ієрархії світового масштабу.

Фрагментація й глобалізація формують новітній феномен незалежності, яка інтерпретується нами як процес міжкrajової взаємодії, що характеризується продукуванням різних форм взаємозалежності на основі встановлення як асиметричних (Північ-Південь), так і симетричних (Північ-Південь, Південь-Південь, в межах регіональних угруповань) відносин різного ступеню чутливості і вразливості попри уніфікацію глобальних правил співіснування, втілених в процесі їхньої регуляторної гармонізації на тлі поступового елімінування регулюючих функцій держави, викликаних транснаціоналізацією й закладанням підвалин наднаціонального регулювання, іманентною рисою якого стає поступова реконфігурація центрів сили, що супроводжується формуванням нових полюсів економічного росту, інспірованих розвитком анкерних країн Півдня. Виступаючи викликом економічному суверенітету, незалежність як уособлення дифузної залежності, проявляється в множинності її проявів (ре-

сурсна, структурна, інституційна, інформаційна, технологічна, торгова, фінансова, боргова, монетарна, т.д.) з встановленням відмінних причинно-наслідкових зв'язків між її похідними відповідно до рівня економічного розвитку країн і передбачає легітимізацію гібридних форм співробітництва (між регіональними угрупованнями; бі-регіональні та транс-регіональні відносини, участь у яких не завжди прив'язана до конкретних регіональних угруповань та може включати країни з понад двох регіонів; гібридні відносини, як, зокрема, між регіональними угрупованнями та окремими потужними країнами) за одночасного прояву процесів конвергенції й дивергенції національних економічних систем попри анонсовану гомогенізацію й гетерогенізацію глобального економічного простору, що дедалі стає більш деконтрольованим і поліцентричним.

До інтеграційних проявів незалежності ми зараховуємо:

1) формування поглиблених і розширених форм класичних стадій міжнародної економічної інтеграції (поглиблені і розширені зони вільної торгівлі; поглиблені і розширені митні союзи);

2) розвиток секторальних (галузевих) економічних союзів країн в умовах глобалізації;

3) формування інноваційного, енергетичного, фінансового, банківського союзів; розвиток валютних союзів; нові процеси на світовому страховому ринку;

4) міжрегіональні інтеграційні процеси сучасності (Трансатлантичне торговельне та інвестиційне партнерство ЄС- США; Транс-тихоокеанське партнерство; Всеохоплююче стратегічне партнерство ЄС та КНР; зона вільної торгівлі ЄС-Японія; формування торговельного альянсу ЄС і Канади; розвиток міжрегіональних економічних відносин ЄС-МЕРКОСУР; перспективи економічної інтеграції між ЄС і ЄАЕС);

5) формування мегарегіональних торговельних альянсів (мегарегіональні інтеграційні процеси в АСЕАН; формування Регіонального всеосяжного економічного партнерства; перспективи економічної інтеграції між КНР, Японією та Південною Кореєю; формування торговельного блоку країн Латинської Америки; активізація інтеграційних процесів у Тихоокеанському регіоні в рамках Угоди про тісніші економічні відносини);

6) торговельні інтеграційні мегаутворення.

Окреслене яскраво засвідчує, що економічна глобалізація створює великий попит на політичну глобалізацію, оскільки ринки не здатні вирішити проблеми справедливого розподілу і невірноваженого розвитку, які вони і створюють. При цьому політична глобалізація зразка ХХІ століття не ризикує набути форми домінування однієї центральної країни. Тож, інституціоналізація економічної співпраці між країнами як новий ідеологічний проект країн центру покликана забезпечити ефективну глобальну протодержаву, влада якої здатна вирішувати суперечки, врівноважувати та підтримувати процеси економічного зростання.

ВИСНОВКИ

Криза — чи то циклічна, чи структурна, чи економічна (з множинністю комбінацій прояву, як то валютно-фінансово, валютно-банківська, валютно-боргова і т.д.), виступає своєрідним поштовхом до модифікації існуючих міжкrajових зв'язків. Для прикладу, глобальна криза, що розпочалась у 2008 році, на відміну від тих, що розгортались десятиліття до того, найвиразніше проявила себе саме в розвинених країнах, і в цьому було її новаторство. До того ж, її наслідком стали виразні зміни не лише в розстановці сил, що проявились в істотних змінах

в рейтингу країн за обсягом ВВП (у 2011 році КНР посунула з другого місця Японію, в 2014 році США), але й актуалізувала необхідність поглиблення інтеграційних процесів всередині об'єднань (як, наприклад, в ЄС було ініційоване створення фіскального, банківського союзів для подальшої гармонізації імплементованих країнами-членами політик з метою боротьби із існуючими дисбалансами). З іншого боку, ресурсні, сировинні та демографічні кризи, попри прагнення з боку держав та міжнародних організацій контролювати їх загострення, з одного боку, визначають необхідність міжкrajового діалогу у вирішенні їхніх наслідків та актуалізують становлення нових інституцій для врегулювання накопичених суперечок, вводючи новий вимір залежності — глобальний за суттю та наслідками.

Література:

1. Лук'яненко Д.Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності: монографія / Д.Г. Лук'яненко. — К.: КНЕУ, 2005. — 204 с.
2. Філіпенко А. Теорія міжнародної економічної інтеграції / А. Філіпенко, В. Філіпенко // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини. — 2013. — № 10. — С 4—12.
3. Алейнікова О. В. Міжнародна економічна інтеграція як процес наднаціонального регулювання сфери економічних відносин / О.В. Алейніков // Вісник соціально-економічних досліджень. — 2014. — Вип. 2 (53). — С. 8—13.
4. Білорус О.Г. Глобальні стратегії Євросоюзу: монографія / О.Г. Білорус, Ю.М. Мацейко; за наук. ред. О.Г. Білоруса. — К.: КНЕУ, 2009. — 528 с.
5. Луцишин З. Співробітництво України з Європейським Союзом: валютно-фінансовий аспект / З. Луцишин // Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей: монографія / За ред. Д.Г. Лук'яненка, В.І. Чужикова. — К.: КНЕУ, 2007. — С 167—176.
6. Поручник А.М. Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі: монографія / А.М. Поручник. — К.: КНЕУ, 2008. — 352 с.
7. Радзівська С.О. Конкурентоспроможність та інтеграційні перспективи України / С.О. Радзівська. — К.: Знання України, 2012. — 344 с.
8. Пахомов Ю.М. Вибрані твори у трьох томах: Т. 2. / Ю.М. Пахомов. — К.: Інститут сучасного підручника, 2010. — 848 с.
9. Katzenstein P.J. Regionalism in Comparative Perspective [Electronic resource] / P.J. Katzenstein. — 1996. — Mode of access: http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/working-papers1996/wp96_1.htm
10. Авцинова Г.І. Глобалізація: поняття, тенденції розвитку, моделі управління миром і політична стратегія Росії / Г.І. Авцинова. — М.: Красновские чтения, 2009. — С. 29—42.
11. Гладій І.Й. Регіоналізація світового ринку: євроінтеграційний аспект: монографія / І.Й. Гладій. — Тернопіль: Економічна думка, 2006. — 544 с.
12. Камінська Т.В. Інтеграційні чи дезінтеграційні процеси Європи [Електронний ресурс] / Т.В. Камінська // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). — 2011. — Т. 2. — № 4. — Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/issue/view/4>
13. Камінська Т.В. Моделі економічної дезінтеграції / Т.В. Камінська // Інноваційно-інвестиційні проблеми розвитку економіки України: Матеріали науково-практич-

ної конференції, 22 грудня 2011 року. — К.: Вид-во "НАУ — друк", 2011. — С. 58—59.

14. Резнікова Н.В. Парадигма економічної неозалежності країн в умовах глобалізації: дис. ...докт.економ. наук: 08.00.02 / Н.В. Резнікова. — К., 2014. — 436 с

References:

1. Luk'ianenko, D.H. (2005), *Ekonomichna intehtratsiia i hlobal'ni problemy suchasnosti* [Economic integration and global problems of the present], KNEU, Kyiv, Ukraine,
2. Filipenko, A. and Filipenko, V. (2013), "The theory of the economical mineralno of EU", *Naukovyj visnyk Shkhidnoievropejs'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Mizhnarodni vidnosyn*, vol. 10, pp. 4—12.
3. Alejnukova, O.V. (2014), "International economic integration as a process of supranational regulation of economic relations", *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'*, vol. 2 (53), pp. 8—13.
4. Bilorus, O.H. and Matsejko, Yu. M. (2009), *Hlobal'ni stratehii Yevrosoiuzu : monohrafiia* [The global strategy of the European Union], KNEU, Kyiv, Ukraine.
5. Lutsyshyn, Z. (2007), "Cooperation between Ukraine and the European Union, monetary and financial aspect", *Spil'nyj ievropejs'kyj ekonomichnyj prostir: harmonizatsiia mehahrehional'nykh superechnostej* [Common European economic space: harmonization mega-regional contradictions], KNEU, Kyiv, Ukraine, pp. 167—176.
6. Poruchnyk, A.M. (2008), *Natsional'nyj interes Ukrainy: ekonomichna samodostatnist' u hlobal'nomu vymiri*: monohrafiia [National interests of Ukraine: economic self-sufficiency in the global context], KNEU, Kyiv, Ukraine,
7. Radziievs'ka, S. (2014), "Hlobal'ni ekonomichni protsesy ta Ukraina", *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, no. 1 (20), pp. 80—104.
8. Pakhomov, Yu.M. (2010), *Vybrani tvory u tr'okh tomakh: Tom 2* [Selected works in three volumes: Vol. 2.], Instytut suchasnoho pidruchnyka, Kyiv, Ukraine,
9. Katzenstein, P.J. (1996), "Regionalism in Comparative Perspective" available at: http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/working-papers1996/wp96_1.htm (Accessed 21 January 2016).
10. Avcinova, G.I. (2009), *Globalizacija: ponjatie, tendencii razvitiia, modeli upravlenijamirom i politicheskaja strategija Rossii* [Globalization: the concept, tendencies of development, models of world governance and political strategy], Krasnovskie chtenija, Moskva, Rossija.
11. Hladij, I.J. (2006), *Rehionalizatsiiasvitovohorynku: ievrointehratsijnij aspekt: monohrafiia* [Regionalization of the world market, European integration aspect], Ekonomichna dumka, Temopil', Ukraine.
12. Kamins'ka, T.V. (2011), "Integration or disintegration of Europe", *Stratehiia rozvytku Ukrainy (ekonomika, sotsiologhiia, pravo)*, [Online], vol. 2, no. 4. available at: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/issue/view/4> (Accessed 25 January 2016).
13. Kamins'ka, T.V. (2011), "Model of economic disintegration", *Materialy nauково-praktychnoi konferentsii* [Proceedings of the scientific-practical conference], Innovatsijno-investytsijni problemy rozvytku ekonomiky Ukrainy [Innovation and investment problems of development of economy of Ukraine], NAU, Kyiv, Ukraine.
14. Reznikova, N.V. (2014), "The economic paradigm nezalezhnost countries in the context of globalization", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2016 р.